

Una introducció a la filosofia de l'Àsia
Segona part: el pensament sinojaponès (15h.)

del 27 de Febrer al 29 de Març de 2006.

Prof. F. Xavier Serra Narciso

*En el punt fix del món que gira. Ni carnal ni descarnat;
Ni des de ni vers; en el punt fix, allí és la dansa,
Però ni pausa ni moviment. I no en digueu fixesa,
D'on s'apleguen passat i futur. Ni moviment des de ni vers,
Ni ascensió ni davallada. Si no fos pel punt, el punt fix,
No hi hauria dansa, i l'únic que hi ha és dansa.*

T.S. ELIOT¹

*Matí d'hivern.
Mig camp negre de llum,
i mig, blanc d'ombra!*

*Buidat de tot,
el vell cargol de mar
s'omple de veus.*

J.N. SANTAEULÀLIA²

1. Característiques generals de la filosofia xinesa.

- 1.1. Es pot parlar de filosofia a la Xina? Estat de la qüestió. Karl Jaspers: l'època axial. Una mutació de la consciència humana, del *mythos* al *logos*. Un pensament centrat en l'home. Influències i relació entre els diversos àmbits filosòfics. La Xina com l'altre pensament.
- 1.2. Una topologia més que no pas una cronologia del pensament. Teixit textual, joc de referències. Pensar, sospesar, profunditzar uns àmbits de sentit tradicionals, per fer-ne experiència existencial. No saber el què, sinó, saber el com: *práxis, thecnê-poïesis*. Acció-veritat. Coneixer per on van les coses (*dao* 道).
- 1.3. Escripura d'origen adivinatori. Signes pictòrics, símbols. Proximitat amb la realitat. Una gramàtica peculiar. Necessitat dels comentaris. Els clàssics (*jing* 經, seguir el fil, teixir, les línies fonamentals del teixit cultural, *sūtra*): *Shijing* (Clàssic de la Poesia), *Shujing* (Clàssic dels Documents), *Yijing* (Clàssic dels Canvis), *Liji* (Registre del Ritus), *Chunqiu* (Primaveres i tardors) i *Yuejing* (Clàssic de la Música). Les sis arts: sentiments, fets, *yin* i *yang*, comportament, títols-categorïes i harmonia.

¹ T.S. ELIOT, *Quatre Quartets*, trad. Àlex Susanna, amb pròleg de Jaime Gil de Biedma, Laertes, Barcelona, 1984.

² J.N.SANTAEULÀLIA, *La llum dins l'aigua*, Columna, Barcelona, 1996. Col·lecció de haikús que va rebre el Premi Jocs Florals de Barcelona 1996.

- 1.4. *Yi jing* 易經 . L'àmbit tradicional de sentit: totalitat, ordre i responsabilitat. *Wang* 王 (rei): cel, terra i humans.
- 1.4.1. *Dao* 道 : camí, curs, via, mètode, caminar, conduir, guiar, dir . “Caminante no hay camino...” *Li* 理 (ordre natural, principi) i *li* 禮 (esperit ritual, ritu) → *wen* 文 (signe, pauta, cultura).
- 1.4.2. *Qi* 氣 : buf, alè, energia vital. Matèria i esperit. Font d'energia moral. Ordre orgànic i holístic. Model generatiu: virtual-manifest. Mutació i etern retorn. Buit. Unitat, pluralitat i continuïtat.
- 1.4.3. Polaritat: *yin* 陰 – *yang* 陽 , l'obaga i la solella d'una muntanya ☯. Relació ternària: allò que neix entre (*er* 二 dos: cel – terra / *san* 三 tres: humans). Els cinc processos, les cinc maneres d'obrar (*wuxing* 五行): foc, terra, aigua, fusta i metall; les quatre direccions i el centre.
- 1.4.4. *Zhong* 中: mig, la fletxa al blanc. Centre invisible. Mig invariable, lloc adequat, temps propici. Allò just. *Axis*, eix, *wang* 王 (rei), *wu* 巫 (bruixot, xaman).
- 1.4.5. *De* 德 : virtut, *areté*, força, poder, excel·lència, eficàcia. Caminar (*xing* 行) amb deu (*shi* 十) ulls (*mu* 目) i el cor (*xin* 心) unificat (*yi* 一). Ordre còsmic ↔ ordre social. Co-creació.

2. El pensament clàssic xinès i l'època de les cent escoles.

2.1. El Mestre (子 *zi*) Kong i el confucianisme de Mencí i Xunzi.

- 2.1.1. Confuci (551-479 a.C.): una vida dedicada a l'estudi, la *pràxis* i la *paideia*. El *Lun yu* (Diàlegs, Analectes). El quatre clàssics del confucianisme: *Lunyu*, *Menci*, *Daxue* 大學 (Gran estudi), *Zhongyong* 中庸 (El mig invariable).
- 2.1.2. Educació per a ésser excel·lent. Coneixement d'un mateix i del mandat del Cel. Esdevenir un home superior, *junzi* 君子 (noble, fill de senyor) i no un home vulgar, petit (*xiaoren* 小人). Més enllà del savi (*xian* 賢) hi ha l'home exemplar, el Sant (*sheng* 聖).
- 2.1.3. El sentit de l'humà (*ren* 仁 ,caràcter format per home 人 i el signe dos 二), bondat, benevolença, humanitat, solidaritat, amor, compassió... Fidelitat (*zhong* 忠) cap a un mateix i indulgència (*shu* 恕) envers els altres. Les cinc relacions: pare-fill, germà gran-germà petit, marit-muller, amics, sobirà-súbdit. Confiança (*xin* 信).
- 2.1.4. El “savoir faire”. Tot acte és com un ritual, *li* 禮. Fer allò just és un art. Harmonia còsmica i social.
- 2.1.5. El bon govern. El príncep com a home de bé, encarnació de la humanitat (*ren* 仁) i de la virtut (*de* 德). Rectificar els noms, (*zhengming* 正名).
- 2.1.6. El Camí (*dao* 道) confucià. L'home té una missió sagrada: la d'afirmar i d'elevat cada cop més la seva pròpia humanitat. Saber escoltar el mandat del cel (*tianming* 天名).

2.1.7. Menci (371-289 a.C.), el mestre (zi 子) Meng. El poble ha de ser el destinatari i el fi de l'acció política, i encarna la voluntat del Cel. La naturalesa humana és bona. Cal escoltar la nostra consciència, el cor original (*ben xin* 本心).

2.1.8. Xunzi (segle III a.C.). Necessitat de l'educació i la cultura. La naturalesa humana és no-bona. La moralitat és artifici (*wei* 偽) no naturalesa. El Cel és moralment neutre. Govern pels ritus (*li* 禮).

2.2. El Mestre (zi 子) Lao i el taoisme de Zhuangzi i Liezi.

2.2.1. Laozi (s. VI-II a.C.)? i el *Dao de jing* (s. IV-III). El taoisme filosòfic que emergeix del transfons xamànic.

2.2.2. El *Dao* 道, cap, principi, llei, doctrina i camí, via, caminar, guiar. Sense nom (*wu ming* 無名) i l'origen de tot. Allò inefable i alhora allò sempre present: intuïció no-dual (*advaita*)? Més enllà dels sentits i l'enteniment. Conèixer és no conèixer. Constant paradoxa entre: *wu* 無 (no hi ha, no-res) i *you* 有 (hi ha, res, "ésser"). Vacuïtat, U i Totalitat. En etern moviment (*qi* 氣): desplegament i retorn (*fan* 反). Polaritat radical: *yin-yang*.

2.2.3. El *de* 德, l'ideal del savi. L'home sagrat, perfecte (*sheng ren* 聖人). La no-acció (*wu wei* 無為) contra les virtuts confucianes. Actuar sense actuar (*wei wu wei* 為無為). Espontaneïtat natural, camí flexible (*roudao* 柔道 / j. *judō*). Una mena d'ignorància: no coneixement, no lluita, no desitjos, no intenció, no fites... Quietud (*jing* 靜), buit (*xu* 虛), despertar (*wu* 五悟 / j. *satori*).

2.2.4. Valor polític de la no-acció. Retorn als orígens. Crítica a la doctrina moral i política confuciana. Governar sense govern, sense llei. Espontaneïtat contra artificiositat. Deixar que les coses siguin per elles mateixes (*ziran* 自然).

2.2.5. Zhuang Zhou (segle IVa.C.) i el monument literari del *Zhuangzi*. Un enfocament més epistemològic. Somni-realitat. Reducció a l'absurd de tots els possibles raonaments, i cert escepticisme. El saber davant del simple coneixement. El savi (*shengren* 聖人), l'home perfecte, espiritual. La utilitat de l'inutil. L'art, l'entrenament (*gongfu* 功夫), el treball del *qi* (*qigong* 氣功). Una vida retirada: dejuni del cor (*xinzhai* 心齋), asseure's en l'oblit (*zuowang* 坐忘), perdre el jo. L'art de viure: deixar-se dur pel fluir de les coses, per la seva naturalesa (*ziran* 自然). La mort: la transformació desconeguda.

2.2.6. Liezi (segle IVa.C.)? i l'eclectisme tardà del *Liezi*, El llibre de la perfecta vacuïtat (segle III-IVd.C.).

2.3. Període dels Regnes Combatents (s. IV-III a.C.) i les Cent Escoles (*baijia* 百家).

La classificació clàssica de les escoles feta per Sima Tan i Sima Qian (s. II d.C.):

- Escola del *yin* i del *yang*. Cosmològica.
- Escola dels lletrats (*ru* 儒). Confucianisme.
- Escola de Mo Di. Moïsme. L'amor universal.
- Escola dels noms (*ming* 名). Els "sofistes" xinesos.
- Escola de les lleis (*fa* 法). Legisme.
- Escola del Camí i la virtut (*dao de*). Taoisme.

2.4. **Estudi dels misteris (*xuan* 玄).** Comentaris als "tres abstrusos" (*san xuan* 三玄): *Laozi*, *Zhuangzi* i *Yijing*. Wang Bi (226-249 d.C.).

3. El budisme, un nou esperit en el pensament i la cultura xinesa.

3.1. Els inicis de l'aventura budista a la Xina (s.I-IV).

- 3.1.1. Noves respostes a les inquietuds de la convulsa societat xinesa de l'època post-Han: *karma*, salvació personal i universal, naturalesa de Buddha, una ànima espiritual (*shengling* 神靈) i immortal, reencarnació, devoció...
- 3.1.2. Crítiques des del confucianisme: al marge dels lligams familiars i la “pietat filial”, antijeràrquica, irresponsabilitat social, monacat parasitari...
- 3.1.3. Una primera lectura des del taoisme. El mateix Buddha com a reencarnació de Laozi. Un budisme més popular centrat en les pràctiques meditatives (*dhyāna*), i un altre més intel·lectual centrat en *prājna* i les primeres versions de la *prāṅnapāramitā*. *Wu* 無 (no hi ha, no-res), és assimilat a la vacuïtat budista.

3.2. Una gran tasca d'hermenèutica i traducció (s.V-VI).

- 3.2.1. Kumārajīva (344-413?). *Sūtra de la Terra Pura*; els *sūtra* de *La Perfecció de la Saviesa* (*prāṅnapāramitā*) de l'escola Mādhyamika; i els *sūtra* del Mahāyāna, *Sūtra del Lotus* i *Sūtra de Vimalakīrti*. Peces mestres del cànon budista xinès. El Mahāyāna es desenvolupa a l'Índia i Xina, de forma paral·lela. Sengzhao (374-414), deixeble de Kumārajīva, en serà un gran difusor.
- 3.2.2. La vacuïtat dels *dharma* entesa com no-dual, es tradueix com «no-dos» (*bu er* 不二). Controversia: cos – esperit.
- 3.2.3. Viatges a l'Índia a la recerca de textos. Xaunzang (602-664), introducció de l'escola idealista Yogācāra, o «només ment» *citta mātra*.
- 3.2.4. Al final dels Tang, el cànon budista ja està pràcticament traduït al complet.

3.3. La gran florescència dels Tang. El primer budisme xinès (s. VII-IX).

- 3.3.1. Escoles xineses, una interpretació dels textos des de la pròpia experiència. Salvació, il·luminació i els camins per arribar-hi. Un despertar possible ja en aquesta vida, i una salvació per a tots els éssers. Cada escola, respecte les altres, es situa amb un *sūtra* determinat en un grau més elevat de coneixement i realització.
 - Shelun, l'escola dels “Tres tractats” de *La Perfecció de la Saviesa*, de l'escola Mādhyamika, fundada pels deixebles de Kumārajīva.
 - Tian tiai, Plataforma celestial, fundada per Zhiyi (538-597), basada en el *Sūtra del Lotus*. Naturalesa de Buddha (*foxing* 佛性), ara. Vacuïtat, impermanència i via mitjana. No dualitat. Cessació-concentració (*zhi* 止), visualització-realització (*guan* 觀).
 - Huayan (*Sutra de la Garlanda*), fundada per Fazang (557-640). Tot en tots.
 - Terra Pura, que té el seu origen en Huiyuan (334-416), centrada en el culte de *namo-Amitābha*, el Buddha (*fo* 佛), de la Llum incommensurable, la emanació del qual és Guanyin 觀音, *Avalokiteshvara*, el bodhisattva de la compassió universal.
 - Faxiang, de sensibilitat Yogācāra, fundada per Xuanzang (602-664). Una intuïció de la talitat. El tres cossos de Buddha,
 - Zheyuan, escola tântrica, fundada per Shubhakarasiṃha (637-735). Introducció del *vajrayana* (mitjà adamantí) a la Xina.

- **Chan** 禪, escola fundada segons la tradició per Bodhidharma (470-543?), però efectivament per Hongren (602-674) i que floreix en l'època del seu deixeble Huineng (638-731), sisè patriarca, i primer de l'Escola del Sud (pràctica meditativa, despertar sobtat, ment a ment). Escola de la qual en sortiran dues branques, que al Japó es diran Sōtō i Rinzai.

Chan, de *channa*, transcripció fonètica xinesa (en japonès *zen*) del sànscrit, *dhyāna*: meditació, concentració, contemplació...

La naturalesa de Buddha (*foxing* 佛性) és la ment (*xin* 心). Il·luminar la ment és veure la naturalesa de Buddha (*ming xin jian xing* 明心見性), que és universal i buida. Adonar-se'n, despertar (*wu* 悟 / j. *satori*), no pensament (*wu nian* 無念). Eliminar tot suport mental: mateu el Buddha! Meditació sentada (*zuo chan* 坐禪 / j. *zazen*). Antidiscurs que redueix les paraules al no-res (*gong'an* 公案 / j. *kōan*).

Els grans poetes d'aroma *Chan*: Wang Wei, Li Bo i Du Fu.

3.3.2. El budisme xinès després dels Tang. La segona gran persecució.

4. La no-dualitat en el neoconfucianisme dels Song i Ming, i en el budisme sinojaponès de Dōgen.

4.1. Pensar després de la conquesta budista: la reconquesta neoconfuciana.

4.1.1. El renaixement dels Song i els primers neoconfucians: Shao Yong (1012-1077), Zhou Dunyi (1017-1073), Zhang Zai (1020-1078), Cheng Yi (1033-1107), Cheng Hao (1032-1085), Zhu Xi (1130-1200)... Només hi ha un *Dao*, el “fil únic que ho lliga tot” de Confuci. Comprensió total (*tong* 通), per la clara autenticitat, de la unitat fonamental subjacent a la infinita multiplicitat de les coses. Jerarquia ontoepistemològica: sentits, raó, “coneixement pel principi”. Observació invertida (*fangan* 反觀), retorn (*fan* 反) al Principi *LI* 理. Visió de l'home sense jo. Transparència del Sant (*shengren* 聖人). Asseure's en la quietud (*jingzuo* 靜坐).

4.1.2. L'època Ming i el neoconfucianisme de Wang Yangming (1472-1529). Tot és en la ment, el camí és la ment. Ella és generadora de principi; té el coneixement innat (*liangzhi* 良知) del bé, que cal extendre a totes les coses. Ment del Dao (*daoxin* 道心), ment humana (*renxin* 人心).

4.2. La no-dualitat en Dōgen, un home entre dos móns.

4.2.1. La sinització del Japó fins a Dōgen. En el terreny fèrtil del *shinto* 神道 (camí dels *kami*), recepció progressiva junt amb la grafia xinesa, del budisme, taoisme i confucianisme.

4.2.2. Les escoles budistes xineses en la terra del sol naixent (des del segle VI):

- L'escola Kegon (x. Huayan)
- L'escola Tendai (x. Tian tiai) portada per Saichō (767-822)
- L'escola tântrica Shingon (x. Zhenyan) portada per Kūkai (774-835)
- L'escola de la Terra Pura. Culte a Amida.
- L'escola Nichiren “Lotus Solar”, iniciada per Nichiren (1222-1282).

- L'escola Zen (x. Chan 禪). Primer arriba el Rinzai amb Eisai (1141-1215) i després el Sōtō amb Dōgen (1200-1253). *Satori* 悟り (x. wu 悟), percepció directe, reconeixement, visió intuïtiva de la natura de l'absolut. Meditació asseguda, *zazen* (x. zuo chan 坐禪) i preguntes paradoxals, *koan*.
- 4.2.3. Dōgen a la recerca del llinatge espiritual. Comunió mestre-deixeble. Treure la pols de la ment. Deixar caure cos-ment. Tornada al Japó, fundació del zen sōtō i creació d'una esplèndida obra.
- Llenguatge. Paraula, parla, cosa, cor, ment. Koan: un gir de la ment vers la font no-dual. Sūtra és Dharma. *Shōbōgenzō* (tresor del veritable ull del Dharma). Paraules-*dharmas*-talitat. Pensament (*shiryō*) → no-pensament (*fu shiryō*) → sense pensar no-dual (*hi shiryō*). Paraula viva, il·luminada, transformadora. Una hermenèutica kabalística dōgeniana.
 - La Via media. L'espai de la vacuïtat: la forma és buit, el buit és forma → la forma és forma, el buit és buit. Realització de la realitat (*genjō kōan*). Visió del cos de goig (s. *sambhogakāya*/ j. *bendōwa*).
 - Pràctica-realització. La Via no-Via, el lloc no-lloc. Només asseure's (*shikan taza*), alliberar cos-ment (*shinjin datsuraku*), pràctica-realització sense taca (*fuzenna no shushō*), *samādhi* del goig de si mateix (*jijuyū zanmai*). Buddha actiu (*gyōbutsu*), naturalesa búddhica (*busshō*) de tots els éssers.

5. Tres autors contemporanis.

El budisme zen en diàleg amb Occident de **D.T. Suzuki** (1870-1966), l'Escola de Kioto i el filòsof japonès **Keiji Nishitani** (1900-1990), i la mirada a la filosofia occidental des del pensament xinès del sinòleg **François Jullien** (1951-).

6. Reportatges.

- “Els mestres del *kung fu*”. Un “30 minuts”, sobre el temple de Shaolin.
- “Els Mo-so”. Una comunitat del sud-oest de la Xina.

Avaluació del curs

Pel reconeixement de crèdit es tindrà en compte l'assistència regular i un, si més no mínim, comentari personal motivat per qualsevol activitat, aspecte o referència del curs: tema, frase, text, llibre, comentari de classe o reportatge. Comentari que s'haurà d'enviar abans del 20 d'Abril al correu-e: fserra2@xtec.net

Es podrà recollir el certificat del crèdit des del 1 de Maig a la secretaria de la Càtedra Ferrater Mora de l'UdG.